

Lesy v CHKO Bílé Karpaty

Bohumil Jagoš

Dne 3. listopadu 2015 uběhlo 35 let od zřízení CHKO Bílé Karpaty. Přestože, nebo právě proto, že byly Bílé Karpaty po staletí kultivovány člověkem, představují mimořádnou oblast s cennými přírodními hodnotami. K Bílým Karpatům je

dnes neodmyslitelně přiřazen obraz rozlehlých luk s rozptýlenými solitéry stromů a s bohatým výskytem rostlin. O těchto lučních společenstvech již bylo publikováno mnohé. Lesní společenstva však stojí poněkud v pozadí tohoto pohledu.

Podzimní ráno v masivu Velké Javořiny. Fota: Bohumil Jagoš

Přírodní podmínky

Z geologického hlediska patří Bílé Karpaty k vnějším Západním Karpatům, jež jsou výsledkem horotvorných pohybů v třetihorách. Na jejich geologické stavbě se podílil především flyšové pásmo, pro které jsou charakteristickým jevem svahové sesuvy. Jedná se o protáhlé pohraniční pohoří sahající od Strážnice po Valašské Klobouky. Nejvyšším bodem je Velká Javořina (970 m n. m.), nejnižší bod se nachází u obce Petrov (170 m n. m.). Do CHKO Bílé Karpaty patří vedle vlastního pohoří Bílých Karpat i část Vizovické vrchoviny na severovýchodě CHKO. Území leží v oblasti přechodu mezi přímořským a pevninským podnebím. Převažujícím půdním typem jsou kambizemě. Zatímco pro jihozápadní část jsou charakteristické mezotrofní kambizemě na vápnitém podloží, ve vrcholových partiích karpatského hřebene a v severovýchodní části území jsou typické oligotrofní kambizemě na kyselých substrátech.

Historie využívání lesů

První osídlení území dnešní CHKO Bílé Karpaty bylo doloženo na počátku neolitu. Od doby bronzové dochází k budování hradisek na vrcholech kopců. Horské průsmyky jsou jako důležité komunikační spojení využívány již v době římské. Po rozpadu Velkomoravské říše se Bílé Karpaty stávají hraničním hvozdem na pomezí Království uherského a Markrabství moravského, který tvoří nárazníkovou zónu a jsou jakýmsi územím nikoho. Snahy o kolonizaci tohoto území začínají ve 13. století a již v průběhu 14. století je vytyčena moravsko-uherská hranice tak, jak ji známe dodnes. V té době se začínají rozmáhat střediska větších panství a vsí. V 16. století dochází k první vlně valašské kolonizace, která ovlivnila zejména severní a střední část Bílých Karpat. Začíná narušování lesních komplexů a jejich přeměna na zemědělskou půdu. Hospodaření v lesích bylo extenzivní, výběrného charakteru s toulavými sečemi a přirozenou obnovou. Století 18. pak znamenalo zvrát ve využívání krajiny v nejvyšších a v nejdlehlších částech pohoří. Rozvoj mlýnů, pil, pivovarů či lihovarů vedl k intenzivnější exploataci lesů. Kolonizace vyšších poloh pohoří rovněž radikálně ovlivnila vzhled krajiny. Dosud místy neprostupný hvozď byl parcelován a jednotlivé pozemky přidělovány kolonistům,

kteří přicházeli z Polska či z Východních Karpat na Ukrajině a v Rumunsku. Kolonisté les klučili, ale rovněž ho využívali k pastvě dobytka či k hrabání steliva. Obecně se v lesích rozmáhal výmladkový způsob hospodaření. S vývojem intenzivního lesního hospodářství od poloviny 19. století se začíná s převody výmladkových lesů na les sdružený a vysokokmenný. Významný je přechod k pasečnému způsobu hospodaření. Zaváděno je hospodářství holo-sečné v kombinaci se sečí clonnou s přirozenou obnovou či sījemi. Rovněž dochází k přeměně druhové skladby. Postupně jsou zaváděny jehličnany, zejména smrk, borovice a modřín. Z původních převážně bukových komplexů zůstaly bez většího narušení zachovány hlavně dvě významné lokality – oblast Vlárského průsmyku a masiv Velké Javořiny.

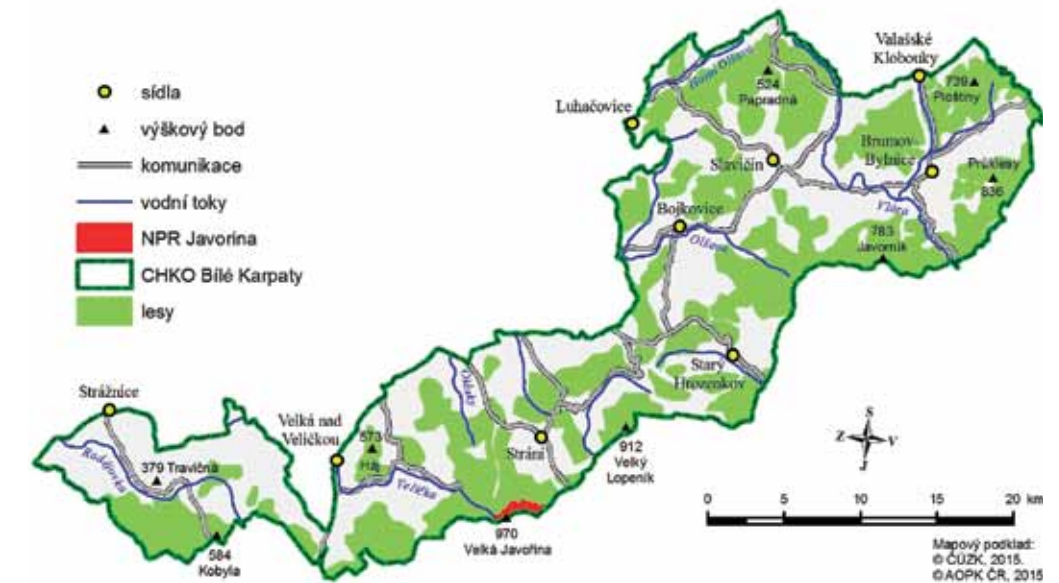
Současný způsob hospodaření

V současné době je patrné postupné upřednostňování přírodě bližších forem hospodaření. Jedná se především o využívání přirozené obnovy listnatých porostů a zvýšení podílu listnáčů (přip. jedle) při zalesňování holin po převážně jehličnatých porostech. Využívání zejména původních dřevin při obnovách porostů se podařilo postupně prosazovat do schvalovaných lesních hospodářských plánů od konce 90. let minulého století. Jedním z důležitých motivačních prostředků pro změnu

hospodaření na některých lesních majetcích byl a stále je Program péče o krajinu. Přírodě bližší formy hospodaření jsou dnes využívány zejména soukromníky či menšími vlastníky lesa pro jejich ekonomickou výhodnost. Zejména některé větší lesní majetky se však stále přiklání k zavedeným pasečným formám obnovy. Zásadní překážkou jak pro plošné využívání přirozené obnovy porostů, tak pro širší uplatňování listnáčů při umělé obnově jsou ale vysoké stavy spárkaté zvěře. V současné době se rozšiřuje na území CHKO zejména zvěř dančí, která spolu se zvěří srnčí, jelení a mufloní významným způsobem ovlivňuje hospodaření v lesích Bílých Karpat. Neboť bez důsledné a finančně nákladné ochrany kultur nelze na mnohých místech ve stanovených lhůtách dospět do stadia zajištěnosti porostu.

Vlastnictví lesů

Místním specifikem je vedle velké vlastnické různorodosti i velký počet singulárních společností, jejichž vlastnictví je založeno na ideálních spoluvlastnických podílech. V CHKO, která má rozlohu cca 745 km², se v současné době nachází 77 lesních hospodářských celků (LHC), z nichž jen 3 jsou spravovány Lesy ČR, s. p., což činí 36 % výměry lesa. Ostatní LHC jsou tvořeny majetky měst a obcí a spolu s lesy větších soukromých vlastníků (s majetkem větším než 50 ha lesa) tvoří 44 % výměry lesa. Několik tisíc drobných vlastníků lesa (s majetkem menším

Mapa CHKO Bílé Karpaty

Razilka smrdutá se vyskytuje pouze na několika lesních lokalitách v okolí Brumova.

než 50 ha lesa) je zahrnuto do 8 zařizovacích obvodů lesních hospodářských osnov (20 % výměry lesa).

Charakteristika lesů

Les zaujímá 49 % území CHKO Bílé Karpaty s tím, že severní část je lesnatější než část jižní. Prakticky celé území CHKO spadá do přírodní lesní oblasti (PLO) č. 38 Bílé Karpaty a Vizovické vrchy. Pouze zanedbatelná část na jihozápadě CHKO spadá do PLO č. 35 Jihomoravské úvaly. Většina lesů je zařazena do kategorie lesů hospodářských, malá část do lesů zvláštního určení, lesy ochranné se zde nevyskytují. Dle klasifikace Ústavu pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem je 58 % lesů na území CHKO zařazeno do 3. a 4. lesního vegetačního stupně (LVS). V teplejší jihozápadní části CHKO se vyskytuje převážně 2. LVS (13 %) a jen ostrůvkovitě i 1. LVS. V nejvyšších polohách se vyskytuje 5. LVS (1 %). V rámci LVS na území CHKO je nejvíce zastoupena živná řada (84 %) a na ni navazující řada obohacená humusem. Největší plochu (60 %) zaujímají soubory lesních typů 3H, 3B a 4B.

Zastoupení dřevin

V CHKO v současném celkovém zastoupení jen mírně převládají listnaté dřeviny (58 %)

Hnědenec zvrhlý patří na území CHKO k nejvzácnějším lesním orchidejím.

nad jehličnatými (42 %). Zatímco v jihozápadní části CHKO je zastoupení jehličnanů 30 %, na severovýchodě je poměr listnáčů a jehličnanů prakticky vyrovnaný. Z jehličnatých dřevin je nejzastoupenější smrk ztepilý celkově 29 %, dále borovice lesní 8 %, modřín opadavý 5 % a jedle bělokorá 1 %. Jehličnaté exoty nedosahují celkově ani 0,5 %. Z listnáčů je nejvíce zastoupenou dřevinou buk lesní (celkově 32 %) a dub (12 %). Ostatní listnáče mají zastoupení nižší, ale jejich počet svědčí o velké pestrosti zdejších listnatých porostů. V přirozené druhové skladbě se jehličnaté dřeviny v jižní a střední části CHKO vůbec nevyskytují, a to včetně jedle, která zde není součástí přirozené dřevinné skladby ani v 5. LVS. Jen v severní části CHKO jsou jedle a borovice původními dřevinami, zejména v oblasti, která již orograficky patří do Vizovické vrchoviny. Smrk, který je dnes druhou nejrozšířenější dřevinou v CHKO, není součástí přirozených společenstev na celém území CHKO. S jeho výsadbou bylo započato až v polovině 19. století a na jeho dnešním vysokém zastoupení se významně podílelo i masivní zalesňování obecních pastvin, které proběhlo na přelomu 19. a 20. století. Právě v této době mají původ dnešní rozsáhlé smrkové monokultury, které se nachází zejména ve střední a severní části CHKO.

Bílé Karpaty jsou jednou ze dvou oblastí v ČR s výskytem mochny drobnokvěté.

Lesní společenstva

Významným, avšak jen roztroušeně zastoupeným lesním bělokarpatským biotopem jsou lesní pěnovcová prameniště s minerálně bohatou vodou. Toto specifické stanoviště bývá součástí biotopu údolních jasanovo-olšových luhů, které jsou tvořeny zejména liniovými porosty podél vodních toků. Jen v nejjižnější části CHKO je vymezen izolovaný fragment tvrdého luhu nížinných řek. Významným biotopem jsou karpatské dubohabřiny, které tvoří kostru lesní vegetace nižších a středních poloh. Dříve bylo toto společenstvo obhospodařováno jako nízké a střední lesy. V jižní části CHKO jsou nepřilíživě rozsáhlé zastoupeny i panonské dubohabřiny. Suťové lesy se roztroušeně vyskytují na stinných prudších svazích po celém území CHKO, ale nejvýznamněji jsou zastoupeny pouze v masivu Velké Javořiny. Nejrozšířenějším přírodním biotopem v CHKO jsou květnaté bučiny, které tvoří kostru lesní vegetace středních a vyšších poloh. Jen v severovýchodním cípu CHKO se v tomto společenstvu přirozeně vyskytuje i jedle bělokorá. Výskyt acidofilních bučin je soustředěn v nejvyšších partiích pohoří v podloží s nevápnitými pískovci. Část tohoto společenstva se nachází na původních stanovištích květnatých bučin, které byly v minulosti

Plíž modranka karpatská patří ke karpatským endemitům.

degradovány intenzivním hrabáním steliva a lesní pastvou. Středoevropské bazofilní teplomilné doubravy jsou vázané na silně osluněné jižní a jihozápadní svahy a vrcholové plošiny převážně v jihozápadní části území. Na prudších svazích s mělkou půdou se vzácně vyskytují i suché acidofilní doubravy s charakteristickým silně rozvinutým mechovým patrem.

Významné rostlinné a živočišné druhy Bílých Karpat

K nejvzácnějším lesním rostlinným druhům Bílých Karpat patří violka bílá, mochna drobnokvětá, řepíček mochnovitý, razilka smrdutá, mázdřinec rakouský, česnek hadí či ostřice bílá. Z orchidejí pak vstavač bílý, krušík drobnolistý, krušík nepravý, hnědenec zvrhlý, sklenobýl bezlistý a korálce trojkanná. Regionálně vzácnými druhy jsou zde jednak některé druhy teplomilných doubrav včetně samotného dubu pyřitého, jednak horské prvky jako mléčivec alpský, kapraď podobná, měsíčnice vytrvalá či zvonek širokolistý.

K nejzajímavějším živočišným druhům patří modranka karpatská, jasoň dymnívkový, tesařík alpský, roháč velký, ostříž lesní,

Tesařík alpský je klenotem místních bučin.

strakapoud bělohřbetý, datlík tříprstý a lejssek malý. O výskytu jeřábka lesního existují dnes již velmi sporadické údaje. Naopak kulíšek nejmenší se od severu pravděpodobně šíří díky novodobému výskytu smrkových porostů. V posledních letech přibývá dokladů i o výskytu puštíka bělavého. Z velkých šelem se vzácně vyskytuje rys ostrovid a pouze nepravidelně je doložen výskyt medvěda hnědého či vlka obecného. V letošním roce byl z území CHKO opětovně prokázán výskyt kočky divoké.

Zonace

Lesy Bílých Karpat jsou zařazeny do tří zón odstupňované ochrany přírody. Zonace je velmi rozčleněná, neboť byla v roce 1994 schválena zejména dle zachovalosti druhové dřevinné skladby jednotlivých lesních porostů. První zóna zaujímá 23 % celkové výměry lesa a jsou v ní zařazeny nejvzácnější lesní porosty s přírodě blízkou dřevinnou skladbou a lesy v maloplošných zvláště chráněných územích (MZCHÚ). Druhá zóna zaujímá 36 % výměry lesa a jsou v ní zařazeny lesní porosty s mírně pozměněnou dřevinnou skladbou. Třetí zóna zaujímá 41 % s lesy s výrazně pozměněnou dřevinnou skladbou s vysokým podílem smrku, borovice či modřínu.

K šíření kulíška nejmenšího pravděpodobně přispívá výskyt nepůvodních smrkových porostů.

MZCHÚ a soustava Natura 2000

Celková plocha MZCHÚ na celém území CHKO je cca 1 400 ha, což je 1,8 % výměry CHKO. Asi 40 % celkové výměry MZCHÚ se nachází na lesní půdě, což činí cca 580 ha. Nejstarším chráněným územím na Moravě (1909) a největší a nejvýznamnější lesní rezervací na území CHKO Bílé Karpaty je NPR Javorina (rozloha 165,8 ha), která se nachází ve vrcholové části masivu Velká Javořina. Jedná se o komplex květnatých bučin a suťových lesů pomístně pralesovitého charakteru. Toto MZCHÚ bylo na základě dohody mezi AOPK ČR a LČR, s.p. zařazeno v roce 2008 do „bezzásahových území“. Na území CHKO Bílé Karpaty je vymezeno 16 evropsky významných lokalit, z nichž v devíti jsou předmětem ochrany lesní stanoviště.

Z výše uvedeného vyplývá, že lesy v CHKO Bílé Karpaty patří k nejzachovalejším a nejbohatším lesním společenstvům v ČR. Přestože ani je neminulo období zavádění nepůvodních druhů dřevin, mají stále velký potenciál k rozvoji přírodě blízkým způsobům hospodaření. Právě k zachování a rozvoji původních lesních porostů s pestrým zastoupením rostlin a živočichů se snaží Správa CHKO Bílé Karpaty motivovat vlastníky lesa při své správní, odborné a osvětové činnosti.